

PAPER DETAILS

TITLE: BULGARISTAN TRKLERI'NIN GÖÇÜ (1950-1951) VE ABD YARDIM PROGRAMINA
YANSIMASI / THE MIGRATION OF BULGARIAN TURKS (1950-1951) AND ITS REFLECTION TO
THE USA AID PROGRAMME

AUTHORS: Recep Murat Geçikli

PAGES: 0-0

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224130>

Makalenin Geliş Tarihi: 20.05.2016

Kabul Tarihi: 15.06.2016

BULGARİSTAN TÜRKLERİ'NİN GÖÇÜ (1950-1951) VE ABD YARDIM PROGRAMINA YANSIMASI

THE MIGRATION OF BULGARIAN TURKS (1950-1951) AND ITS REFLECTION TO THE USA AID PROGRAMME

Yrd. Doç. Dr. Recep Murat Geçikli*

ÖZ

Göç; ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret anlamlarına gelmektedir. İç ve dış olarak da iki gruba ayrılan göç hareketlerinden en çok etkilenen bölgelerden biri de Rumeli oldu. Osmanlı İmparatorluğu için başkent İstanbul'un adeta koruyucu kalkanı durumunda olan Rumeli, fethedildikten hemen sonra yoğun şekilde Türk nüfusuyla doldurulmuştu. Ancak 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından yürütülen imha hareketleri nedeniyle Rumeli Türkleri vatanlarını terk etmek zorunda kaldı. 1912-1913 Balkan Savaşları'nın ardından yeniden başlayan bu hareketlilik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da devam etti. 1944'de Bulgaristan'daki rejim değişikliğinin adından uygulanan tek ulusun yaratılması siyasetine en büyük engel olarak görülen 250.000 Türk göçe zorlandı. Bu çalışmada 1950-1951'de gerçekleşen göçü, Bulgaristan ile yaşanan nota alışverişi, Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Türklerinin bu göç dalgasında yaşadıkları sorunlar ve göçmenlerin iskân edilmesi ile ABD'nin bu soruna dâhil olması ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk, Bulgar, Göç, Göçmen, İskân.

* Iğdır Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, rmuratgecikli@hotmail.com

ABSTRACT

Migration means individuals or communities move from a place to another place, a country from another country due to economic, social and political reasons; removal; transmigration; immigration etc. One of the most affected regions from migration movements, separated into two groups as interior and exterior, was Rumelia. Rumelia, being in the position of merely protective shield of capital city İstanbul for Ottoman empire, had been covered with intensively Turkish population just after conquered. However, due to destruction movements carried out after Russo – Turkish war in 1877-78, the Rumelian Turkish had to leave their motherland. The mobility restarted after Russo-Turkish Wars in 1912-1913 also continued after the establishment of Turkish Republic. 250.000 Turkish people who were considered as the greatest objection against the policy for creating one nation introduced after regime shift in Bulgaria in 1944 were forced to migrate. In this study, the immigration in 1950-1951, memorandum exchange with Bulgaria, Turkish Republic and Bulgaria's problems during this migration wave, inhabitation of immigrants and involvement of the USA to this problem are analyzed.

Keywords: Turkish, Bulgarian, Migration, Immigrant, Settlement.

A- KAVRAM SORUNU

Göç ve göçmenler; antropoloji, demografi, ekonomi, eğitim, coğrafya, tarih, siyaset bilimi, psikoloji, sosyoloji ve hukuk gibi birçok farklı disiplin içerisinde incelendiğinden kavramlarına ilişkin tanımlar da aynı şekilde farklılıklar gösterebilmektedir. Disiplinlere göre ekonomik, politik, sosyal ve kültürel bakış açıları çerçevesinde geliştirilebilir niteliktedir. Bu bağlamda kavramların farklı tanımları olabileceği gibi, göç tiplerinin tanımlanması, göçe ilişkin yasal düzenlemeler, devletlerin göçü yönetim, usul ve yaklaşımları da yine bu bakış açılarına göre şekillenmektedir.

Göç; Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde; “*göçmek işi, (evden eve)taşınma, taşınmakta olan ev eşyası*”¹, Meydan Larousse Ansiklopedisi ise “*ekonomik, siyasal ya da sosyal nedenlerin etkisiyle bireylerin yer değiştirmesi*” olarak tanımlanmıştır². Diğer bir tanıma göre ise; “*siyasal, toplumsal ya da ekonomik nedenlerle bireylerin ya da toplulukların bulundukları, oturdukları yerleşim yerini bırakarak başka bir yerleşim yerine ya da başka bir ülkeye gitmeleri eylemi; evden eve taşınma; göçerken taşınan ev eşyalarının tümü; kuşların, geyiklerin, yarasaların, kimi balık ve böceklerin mevsim değişimleri, besin bulma vb. nedenlerle topluca çevre değiştirmeleri*”³ olarak ifade edilmektedir. İlhan Tekeli “... temelde modernitenin bir kavramıdır. Günümüzde bir yerdeki göç miktarı genellikle, belli bir zaman dilinde belli bir yerleşme alanında yaşayanlardan, kendi iradeleriyle, yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanı dışına taşıyanların sayısı”⁴ olarak tanımlamaktadır.

Bir diğer tanıma göre göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerirken⁵ bazı kaynaklarda “*kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere bir iskân ünitesinden (köy, kasaba, kent gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi bir yer değiştirme olayı*” olarak tanımlanmaktadır⁶. Buna göre göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun azalmasını veya artmasını etkileyen önemli faktörlerden olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında

¹ Mehmet Ali Ağakay, **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara, 1966, s.291.

² **Meydan Larousse Ansiklopedisi**, V, İstanbul, 1971, s.251.

³ Ali Püsküllüoğlu, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Ankara, 2000, s.403.

⁴ İlhan Tekeli, **Göç ve Ötesi**, İstanbul, 2008, s.42.

⁵ Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, 1999, s.685.

⁶ Taylan Akkayan, **Göç ve Değişme**, İstanbul, 1979, s.20.

değişmeye yol açar ve bu değişmeler göç alan ve veren yerlerde birbirine zıt biçimde gerçekleşir⁷.

Kemal Karpat göç hakkında, “*asıl yerden, ulaşılmak istenilen yere hareket*” olarak kısa bir tanımlama yaparken⁸, Hilmi Ziya Ülken göçü “*küçük çapta ve bir memleket içinde veya memleketler arasında olunca migration, büyük çapta ve tam memleket değiştirme şeklini alınca Exode denir. Göçler, memleket içinde olunca iç göç, memleket dışına olunca dış göç adını alır*” şeklinde tanımlamaktadır⁹. Bir memleketin sınırlarını her iki taraftan da aşmak suretiyle; çalışmak, yerleşmek maksadı ile yapılan nüfus hareketleri dış göç olarak tanımlanmaktadır. Yine uzun süre kalmak ve çalışmak, ya da yerleşmek amacıyla bir ülke sınırlarını her iki yönde aşarak yapılan nüfus hareketi biçiminde de değerlendirilmektedir. Dış göç hareketleri, bir memlekettten diğer bir memlekete doğru kayması şeklinde ortaya çıkmasından ötürü ülke nüfusunun azalmasına neden olan bir etken olarak değerlendirilmektedir¹⁰.

Birleşmiş Milletler (BM), nüfus hareketine katılanların, yeni yerlerinde en az bir yıl yaşamaları halinde bu nüfus hareketinin göç olarak kabul edilebileceğini açıklarken¹¹ 1951’de BM bünyesinde kurulan “*Uluslararası Göç Teşkilatı*” (International Organisation for Migration-IOM) ise göçü, “*Bir kişinin ya da grubun ülke içinde veya uluslararası sınırı geçerek göç etmesidir. Uzunluğu, bileşimi ve nedenleri ne olursa olsun insanların her türlü hareketini içine alan bir nüfus hareketidir. Mültecilerin, yerinden edilenlerin, ekonomik göçmenlerin ve aile birleşmesi dâhil başka amaçlarla göç edenleri de kapsar*” olarak açıklamaktadır. Bu tanımın yanı sıra göçü kategorilere ayırmaktadır. Göçler, ülkeler arasında “*insan akışı*” (circular migration), “*kolaylaştırılmış göç*” (facilitated migration), “*zorunlu göç*” (forced migration), bir ülkeye yapılan “*dış göç*” (immigration), bir “*ülkeden göç*” (emigration), “*düzensiz göç*” (irregular migration), “*işgücü göçü*” (labour migration) ve “*düzenli göç*” (orderly migration)¹² şeklinde sınıflandırılmıştır.

⁷ Akkayan, **Göç ve Değişme**, s.21.

⁸ Kemal H. Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, (Çev: Bahar Tırnakçı), Ankara, 2003, s.3.

⁹ Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969, s.119.

¹⁰ Ratıp Yüceuluğ, **Demografi**, Ankara, 1966, s.100.

¹¹ Zeynep Gökçe Akgür, **Türkiye’de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)**, Ankara, 1997, s.41.

¹² Murat Zeytinli, **Zorunlu Göçler ve Türkiye’de Dersim 1938 Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi (YDT), İstanbul, 2012, s.11-12.

1951’de Mültecilerin Statüsü ile ilgili BM Sözleşmesi’nde, “*Irkı, dini, milliyeti veya belirli bir toplumsal gruba mensubiyeti ya da siyasal görüşü nedeniyle zulme uğrayacağı yolunda haklı bir korku taşıyan ve vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanamayan ya da aynı korku yüzünden yararlanmak istemeyen kişiler*” de “*mülteci*” olarak tanımlanmaktadır¹³.

Uluslararası Göç Hukuku ise terimi; “*Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir Devlet içinde yer değiştirmek; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri*” olarak tanımlarken buna, “*mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenleri*”¹⁴ de katmaktadır.

Sosyolog Fichter, göç olgusunu “*hareketlilik*” başlığı ile ele almakta birlikte zaman ve mekânda gerçekleşen hareketliliğin, fizik hareketlilik ve sosyal hareketlilik olarak farklı iki yönünü belirtmektedir. Ona göre bir kişi ya da grubun sosyal statüsünün değişmesine işaret eder, yani sosyal pozisyonlar arasındaki aşağı veya yukarı doğru olan devinimler sosyal hareketliliktir. Fiziki hareket, genellikle göç olarak adlandırılır. Bu göç hareketi de ikiye ayrılmaktadır. İç Göç: Bir ülke içinde bölge, kent, köy ve kasaba gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. Kentleşme hareketleri de iç göçlerden sayılır. Dış Göç: Uzun süre kalmak ve çalışmak ya da yerleşmek amacıyla, bir ülke sınırlarını her iki yönden aşarak yapılan nüfus hareketleridir¹⁵.

Bir diğer tanımda göç; ekonomik, siyasi, ekolojik veya bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli, geri dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir¹⁶. Bir başka şekilde ifade etmek gerekirse göç, belirli bir sosyal yapı içindeki birey ve grupların sosyal, ekonomik, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı bir yerden başka bir yere gitmeleridir¹⁷.

Tanımlar incelendiğinde bir nüfus hareketinin göç olarak kabul edilebilmesi için bazı kısıtların sağlanması gerektiği açıktır. Bir nüfus hareketinin Birleşmiş Milletler tarafından göç olarak kabul edilebilmesi için yerleşme şartının sürekliliğinin önemi üzerinde durmaktadır. Göçle ilgili tanımlardan da anlaşılacağı üzere, bazı farklılıklar

¹³ Kübra Yücel, **Yeni Türkiye ve Dış Göçler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi (YYT), İstanbul, 2010, s.73.

¹⁴ Uluslararası Göç Örgütü, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009, s.22.

¹⁵ Müzeyyen Gönüllü, “*Dış Göç*”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.1, Denizli, (1996), s.94-95.

¹⁶ Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004, s.13.

¹⁷ Özer Ozankaya, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984, s.235.

olmasına rağmen ortak unsurun “*yer değiştirme*” olduğu görülmektedir. Bu yer değiştirme aynı mahalle içerisinde kısa mesafeli olabileceği gibi ülke sınırı dışına uzanacak şekilde uzun mesafeli de olabilmektedir.

Bunların dışında sosyolojik, antropolojik ve psikolojik boyutlarıyla da insan ve toplum yaşamında oldukça geniş anlamı ve etkileri olan göç, toplumsal bir olgu olarak değişik biçimlerde tanımlanmaktadır. Algıdaki değişim ile başlayan, mekânda yer değiştirme ile devam eden ve varılan yere uyumla tamamlanan bir süreçler bütünüdür¹⁸.

Tüm bu açıklamaların ardından göç hakkında; ekonomik, siyasi, ekolojik ya da bireysel nedenlerle bir yerden başka bir yere yapılan kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi amaçlayan coğrafik, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketi şeklinde kapsamlı bir tanım yapılabilir¹⁹.

Göç olgusu toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, toplumun yeniden bir yapılanma süreci içine girdiği sermaye, emek ve mekânda yeni bir yeni bir denge kurulduğu ve bunun da uluslararası bir boyut kazandığı görülmektedir. Göçler, insan topluluklarının içinde yaşadıkları sistemdeki ekonomik, sosyal ve siyasi karar mekanizmaları, doğal etkenler, uluslararası gelişmeler ya da kendi kişisel tercihleri sonucunda oluşan nüfus hareketleridir. Bulgaristan Türklerinin 1950-1951’de gerçekleşen göç hareketi bu tanımlar ışığında değerlendirildiğinde göç etme nedeninin benzer özellikler gösterdiği görülmektedir. Göç hareketlerinde önemli bir yere sahip olan siyasi karar mekanizmaları 1950-1951 göçünde en önemli etken olarak kendisini gösterecektir.

B- 1950’YE KADAR YAŞANAN GÖÇLER

Kuruluş devrinden başlayarak idari ve askeri örgütlenmesini gerçek verilere dayandırmak isteyen Osmanlılar, belirli zamanlarda nüfus ve arazi sayımı yaptırıyorlar, elde edilen sonuçları kayıtlara geçiriyorlardı. Toprak devletindi ve dolayısıyla da tasarruf hakkı da devletteydi. Fetihler döneminde bu yöntemlerle nüfusu göçe tâbi tutmalarının ve fethedilen yerlerde iskân etmelerinin amacı yalnız oralarda egemenlik sağlamak değil, aynı zamanda sağladığı egemenliğini kalıcı kılmak, eski nüfusla kaynaştırmak, bölge

¹⁸ Sabri Çakır, “*Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme*”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24 (Aralık 2011), s.131.

¹⁹ Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, s.13.

değerinin merkeze akışını sağlamak, nüfusu dengeli tutmak ve yerleşik olmayan göçerlerin yerleşik nüfus üzerindeki baskısını kırmaktı. Bu iskân politikası sayesinde kuruluşundan itibaren sürekli göç olgusunu yaşamış ve yaşatmıştı. Anadolu'dan Balkanlar'a "şenletmek" amacıyla göç ettirilen Türkmenler ve Rumeli'den Karadeniz'e nakledilen gayrimüslimler bu kapsamda değerlendirilebilecek örneklerdi. Devletin buradaki amacı fethedilen topraklarda Osmanlı Devlet düzenini yerleştirmek, bir anlamda o toprakları yeni vatanlar haline getirmektir. Bir yerin şenlendirilmesinin de nüfusla olacağı bilinciyle hareket edilmişti²⁰.

Osmanlı Devleti'nin Viyana'ya kadar ilerleyip yaptığı kuşatmanın başarısızlıkla sonuçlanması ise bu dönemin sonu oldu. 1683 Viyana Kuşatması'nın ardından 1683-1699 Osmanlı-Avusturya savaşları esnasında sınırdeki Müslümanların geri çekilmesi ile ilk muhacir sorunu ortaya çıktı. Savaş sonunda Balkanlardaki bazı önemli şehir merkezleri zarar gördü ve burada yaşayan halk muhacir konumuna düştü. Bu merkezlerden en önemlisi ise 60.000 nüfusu ile Edirne'den sonra Müslümanların ikinci önemli merkezi olan Üsküp'tü. Avusturyalı General Piccolomini'nin 1689'da şehri yakmış ve nüfusun büyük bir kısmı göç etmişti²¹.

Ayrıca Osmanlı Devleti, çeşitli ırk, din, dil ve kültüre sahip toplumlardan oluşması nedeniyle XVIII. yy sonlarından itibaren gelişen ulusçuluk ve bağımsızlık akımı, ülke içerisinde hızla yayılarak XIX. yy başlarından itibaren birçok isyanın ve yeni sorunun çıkmasına neden oldu. Osmanlı Devleti'ne XV. yy ortalarında katılan Sırbistan'da, görünüşte Yeniçerilerin keyfi uygulamalarına karşı 4 Şubat 1804'te Şubnice köyünde başlayan isyan, kısa sürede eyalete yayıldı. İsyan kısa sürede gelişmiş ve isyancılar Belgrad'ı kuşatmışlardı. Müslüman halkın da desteğiyle Yeniçeriler karşısında üstün gelen asiler bu başarıdan sonra Sırbistan'da bağımsız bir devlet kurulmasını istemeye başladılar. İstanbul Hükümeti bu isteği reddetmiş olmasına rağmen daha sonra soruna Rusların dâhil olmasıyla birlikte gündemdeki canlılığı hep korudu. Sırbistan'daki durum 1812 Bükreş Anlaşması'na kadar sürdü. Ruslar görüşmeler esnasında anlaşma metnine Sırbistan'a özerklik verilmesine yol açacak bir madde koydu. Osmanlı ilk önce buna karşı çıkmasına rağmen kabul etmek zorunda kaldı. Sırlar bu anlaşmaya dayanarak

²⁰ Julide Akyüz Orat, Nebahat Oran Arslan, Mustafa Tanrıverdi; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kafkas Göçleri (1828-1943)**, Kars, 2011, s.17-18.

²¹ H.Yıldırım Ağanoglu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç**, İstanbul, 2001, s.31.

bağımsızlığa varacak istekler ve davranışlarda bulunmaya başlayınca Hurşit Paşa komutasındaki kuvvetlerle bölgeye hareket etmiş ve 7 Ekim 1813'te Belgrat'ı tekrar ele geçirilerek Sırbistan tekrardan devlet merkezine bağlandı. 1814'te toplanan Viyana Kongresi'ne Sırbistan'dan bir heyet katıldı ve bağımsızlık isteklerini yeniden dile getirdi. İlk önceleri pek dikkate alınmayan bu istek daha sonra 1816'da bazı hakların kazanılmasını sağladı. 1817'de Sırp ileri gelenleri Miloş'u Sırp'ların başı olarak atadı. Böylece 1804'te başlattığı bir isyan ve gelişmelerin sonucunda Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde İstanbul'a bağlı bir Sırbistan Prenslığı ortaya çıkmış oldu²².

Sırbistan Prenslığı'nın kurulması Osmanlı Hristiyanları için ulaşılabilmesi mümkün olan bir örnek oldu. Nitekim Sırp isyanının hemen ardından ondan daha geniş kapsamlı olarak Yunan isyanı başladı. Rumların bağımsızlık ilk harekete geçmelerinde ilk adım, 1814'de Odesa'da ikisi Rum biri Bulgar olmak üzere üç kişilik bir tüccar grubu tarafından kurulan gizli "Etniki Eteryia" derneği veya örgütüdür. Daha sonra Mora'da bir isyan başlamış ve büyük devletler konuya müdahil olmuşlardı. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Yunanistan'da yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin aleyhine cereyan edince İngiltere, Fransa ve Rusya Yunan sorununun kaderini tamamen kendi ellerine aldılar. Bu durum üzerine Mora'daki isyanı bastırmak üzere bölgede bulunan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa kuvvetlerini geri çekmeye karar verdi ancak bunu yapmadı. Bunun üzerine üç devlet 19 Temmuz 1829'da kabul ettikleri protokol ile Fransa'nın Mora'ya büyük bir kuvvet çıkarmasına karar vermeleri üzerine Mısır kuvvetleri için geri çekilmekten başka çare kalmadı. Mısır kuvvetlerinin çekilmesi ve Fransız kuvvetlerinin gelmesi üzerine Yunanlılar hemen harekete geçerek toprakları kontrol altına aldılar. Üç devlet 16 Kasım 1828'de Londra'da imzaladıkları protokol ile Mora yarımadası ve kıyılarındaki adaları üç devletin garantisi altına aldılar. Daha sonra 22 Mart 1829'da yeni bir protokol daha imzaladılar. Bu protokol ile de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne bağlı bağımsız bir devlet haline getirildi²³. 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında 14 Eylül 1829'da imzalanan Edirne Anlaşması ile de Yunanistan Devleti'nin kurulması Osmanlı Devleti tarafından kabul edildi²⁴.

²² Rifat Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, 1995, s.129-134.

²³ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, Ankara, 1997, s.169-185.

²⁴ Uçarol, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, s.151-152.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de karşılaştığı en büyük yenilgi ise 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda yaşandı. Ruslar, Kırım Savaşı'nda yenilmelerine rağmen “*Hasta Adam*” olarak gördükleri Osmanlı Devleti'ni bir an önce parçalamak amacıyla savaş açmıştı. 93 Harbi olarak tarihe geçen bu savaşın bu savaşın ardından bölge halkının büyük bir bölümü muhacir konumuna düştü. Yaklaşık 1.200.000 kişi göç etmek zorunda kalmıştı²⁵.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Balkanlar ve Kafkasya'da etnik-dini sorunun tümüyle çözülmesi konusunda Ruslara bir fırsat sağladı. Müslüman Türk nüfusunu kendi yayılmacı siyasetinin önünde engel olarak gören Rusya bölgede imha politikası takip etmeye başladı. Bu politikanın sonucu Müslüman Türkler, yurtlarını terk ederek Varna, Şumnu, Edirne, Makedonya ve İstanbul gibi merkezlere yığılmıştı. Hükümet bu göçmenlerin büyük bir kısmını daimi iskân etmek üzere Anadolu'ya sevk etmişti. Göçmenlerin bir kısmı İstanbul üzerinden diğer kısmı ise Varna, Tekirdağ, Dedeağaç ve Selanik gibi Rumeli sahilindeki liman ve iskelelerden Anadolu'ya geçti²⁶.

XX. Yüzyıl'ın başlarında Osmanlı Devleti Balkanlarda hızla çözülmeye başladı. I.Balkan Savaşı'nda (1912-1913) Osmanlı Devleti Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ ile savaştı. Balkanlarda Türklere yapılan uygulamalar savaş esnasında zulümlere dönüştü. Bulgarlar işgal ettikleri yerlerdeki Müslüman Türkleri yok etmeye başlayınca göç zorunlu hale gelmişti. Balkan devletlerinin Nevrekob, Menlik ve Petriç'te yaptıkları mezalimin “*engizisyon mezalimine rahmet okutacak derecede*” olduğu hükümet tarafından büyük devletlere belgeleriyle beraber sunuldu²⁷. Rumeli'deki son büyük topraklarını kaybetmesiyle sonuçlanan savaşın ardından yaklaşık 1.5 milyon Müslüman yüzlerce yıllık topraklarından ayrılarak Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldı²⁸. İmparatorluğun gerçek sonu da Balkan Savaşları oldu. Çünkü kaybedilen bu topraklar devletin merkez coğrafyasıydı. XV. yy ortaları ve XVI. yy başlarına ilişkin haritalar günümüz Türkiye'sinin Adana, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Malatya gibi önemli kentlerinin İşkodra, Kavala, Manastır, Selanik, Üsküp veya Yanya

²⁵ Ağanoglu, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç**, s.33.

²⁶ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara, 1994, s.172.

²⁷ Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara, 1995, s.32.

²⁸ Burak Çetintaş, “Balkan Göçmenleri 100 Yıl Önce Buradan Geçti”, **NTV Tarih**, 36 (Ocak 2012), s.36.

gibi Balkan kentlerinden çok daha sonra Osmanlı olduğunu gösterir. Örneğin Manastır'ın Osmanlılığı Kahramanmaraş'ınkinden 130 yıl eskidir²⁹.

Osmanlı Devleti, II.Balkan Savaşı'nda ise savaştan kârlı çıkan devletler arasında yer aldı. Bölgedeki her savaş beraberinde göç sorununu getirdi. I.Dünya Savaşı'nın (1914-1918) başlaması ile birlikte de sosyal sorunlar içinden çıkılmaz bir hâl almaya başladı. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin müttefiki olması göç sorunsalının ötelenmesine sebep oldu. Her iki ülke de savaştan mağlubiyetle ayrılınca konunun gündeme gelmesi yine *de facto* olarak ertelenmiş oldu.

93 Harbi olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşıyla başlayan Balkanları Türksüzleştirme/Müslümansızlaştırma süreci Balkan Savaşları boyunca da devam etti. Savaş başlamadan önce Bulgarların mezaliminden dolayı Türkler göç etmeye başlamışlardı. Osmanlı Hükümeti, Romanya bandıralı bir gemi kiralamıştı. İlk olarak Avusturya vapuruyla 5-13 Ekim 1912'de 1.500 kişi İstanbul'a getirilerek bu göç hareketi devlet kontrolünde yapılmaya çalışıldı³⁰. 1914'te ABD'de Balkan Savaşları ile ilgili uluslararası bir komitenin yayınladığı ünlü Carnegie Raporu'nun büyük bir bölümü mültecilere ayrılmıştı. Rapor, savaşı ordulardan çok ulusların savaşı olarak görmekteydi. Tek göçmenlerde Müslüman Türkler değildi. Her ülkenin geçirdiği topraklarda “Büyük Yunanistan”, “Büyük Bulgaristan” ve “Büyük Sırbistan” kurmak istediği diğer topluluklara acımasız davranmasına neden olmaktaydı³¹.

Ancak savaş bitince istenilen “ulusallaştırma”nın sağlanamadığı ortaya çıktı. Meriç Nehri'nin batısında Müslüman çoğunluğun yaşadığı Batı Trakya Yunanistan'ın, çok sayıda Bulgar ve Rum'un yaşadığı Doğu Trakya ise Osmanlı Devleti'nin elindeydi. 29 Eylül 1913'te İstanbul'da bir protokol imzalandı. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan İstanbul Anlaşması ile savaş sona ermişti³². Savaştan yenilgiyle çıkılmasına rağmen yapılan anlaşmada bölgede yaşayan Türklerin hakları korunmaya çalışılmıştı³³.

²⁹ “Balkan Savaşları 100. Yıl”, **NTV Tarih**, 45 (Ekim 2012), s.29.

³⁰ Salim Aydın, **Balkanlar'ın Acı Yüzü**, İstanbul, 2013, s.371.

³¹ “Mülksüzleştirme ve Türksüzleştirme”, **NTV Tarih**, 45 (Ekim 2012), s.34.

³² Muzaffer Erendil, **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Ankara, 1976, s.87

³³ Cemal Paşa, **Hatıralar**, (Yay. Haz. Behçet Cemal), İstanbul, 1977, s.67; Bu haklar arasında bölgede yaşayan Türklerin Bulgar vatandaşı sayılacağı, fakat istedikleri takdirde dört yıl içerisinde Bulgaristan'ı terk edebilecekleri ve Türk vatandaşlığını seçebilmeleri bulunuyordu. Ayrıca Türkler isterlerse taşınabilen mallarını yanlarında götürebilecekler veya üçüncü kişi aracılığı ile işletebileceklerdi. Bunların yanı sıra ek

Buna göre Bulgaristan ile Osmanlı Devleti nüfus mübadelesi yapacak, göçmenlerin mal varlıklarını tasfiye edecek bir karma komisyon kurulacaktı. Ama sadece 20 bin aile (48.750 Müslüman, 46.764 Bulgar) mübadele edilebildi³⁴. Balkan göçmenlerinin talihsizliği, nefes almaya zaman kalmadan I.Dünya Savaşı'nın başlamasıydı. 93 Harbi göçmenlerinin durumu da çok kötüydü ama hiç değilse devlet hiç değilse onları iskân etmek için zaman bulabilmişti. Balkan göçmenleri Rum ve Bulgarların boşalttıkları köylere yerleştirildi. Ayrıca Sivas, Halep ve Ankara gibi yerlere de iskân ettirilenler oldu. Göçmenler pek çok sorunla karşılaştı, bazı yerlerde yerli halkla uyum sağlamakta güçlükler çekti. Öyle ki Türkiye Cumhuriyeti kurulup, Yunanistan'dan mübadele yoluyla önemli bir Müslüman kitlesi Anadolu'ya vardığında, 1912 göçmenlerinden hâlâ yersiz yurtsuz olanlar vardı. Bu nedenle 1924'te kurulan Mübadele, İskân ve İmar Bakanlığı'na sadece 1923 Yunanistan göçmenlerinin değil, 1912'den itibaren tüm göçmenlerin yerleştirilmesi görevi verilecekti³⁵.

1912-1913 Balkan Savaşları da 93 Harbi gibi Rumeli Türklüğünün bozgunu oldu. Bulgar orduları Trakya ve Makedonya'da katliam yaparak Çatalca'ya kadar ilerlemişti. Bu katliamlarda ölen Türk sayısı kesin olarak bilinmemekle birlikte Macar gazetesi olan Anap'ın 7 Şubat 1913 tarihli sayısında Makedonya'da 60.000 Arnavut ve 40.000 Türk öldürüldüğüne dair bir rapor yayınlamıştı. Sistematiik olarak yapılan bu katliamlar karşısında tüm Trakya ve Makedonya Türkleri bir kez daha yurtlarını terk etmek zorunda kaldı. Balkan Savaşları göçmenlerinin de sayısı kesin olarak bilinmemekle beraber yaklaşık Batı Trakya'dan 200.000 ve Makedonya'dan 240.000 Türk'ün göç ettiğı düşünölmektedir. Aynı dönemde Balkanların diğör bölgelerinden yapılan göçler de düşünöldüğünde bu sayı bir milyona yaklaşmaktadır³⁶.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler Cumhuriyet döneminde de devam etti. Bu dönemde ilk kez göç işi bir anlaşmayla düzene bağlandı. 18 Ekim 1925'de Ankara'da imzalanan "*Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi*" ile iki ülke vatandaşlarının isteğre bağli göçlerine engel olunmayacak, taşınabilen mallarını, hayvanlarını yanlarında götürebileceklerdi. Gayrimenkullerini ise serbestçe satabilecek ve bu satıştan elde

olarak hazırlanan sözleşme ile Sofya'da bir Başmüftü bulundurma hakkı da elde edilmişti. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, II, Ankara, 1983, s.485-486.

³⁴ Taha Akyol, *Rumeli'ye Elveda 100. Yılında Balkan Bozgunu*, İstanbul, 2013, s.184; "Mülksüzleştirme ve Türksüzleştirme", s.35.

³⁵ "Mülksüzleştirme ve Türksüzleştirme", s.35.

³⁶ Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, İstanbul, 1986, s.206-207.

ettikleri parayı da dışarı çıkarabileceklerdi³⁷. Bu dönemde göç eden Türk sayısı 198.688’di³⁸.

Cumhuriyet döneminde göçler yapılan bu anlaşma ile az da olsa bir düzene girdi. Bu dönemde yapılan göçlerin isteğe bağlı olmaktan çok Bulgaristan’da faaliyet gösteren “*Rodna Zashita*” ve “*Trakya*” komitelerinin yaptığı saldırılardan kaynaklanıyordu. Cumhuriyet’in ilk yıllarından II.Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde bu komitelerin yaptıkları nedeniyle Türkiye’ye gelen göçmen sayısı şöyle olmuştu³⁹:

Sayı	Yıllar	Göçmen
	1923-1933	101.507
	1934	8.682
	1935	24.968
	1936	11.730
	1937	13.490
	1938	20.542
	1939	17.769
	Toplam:	198.688

8 Eylül 1944’de General Tolbuhin komutasındaki Rus ordularının Bulgaristan’a girmesiyle faşist rejim devrilmesi ve komünist iktidarın işbaşına gelmesiyle ülkede yaşayan Türkler için sıkıntılı bir dönem başlayacaktı. İktidara gelen yeni hükümet 1925 anlaşmasını askıya aldı. 1950’de Türkiye’de iktidar değişikliği yaşanmış ve 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı Demokrat Parti’ye (DP) devretmişti. İktidarının ilk yıllarında Bulgaristan’ın oldukça yüksek sayıda Türkü göçe zorlaması ile ekonomik problemlerle karşı karşıya kalan DP, bu sorunları aşmak için müttefik olarak gördüğü

³⁷ İbrahim Kamil, **Bulgaristan’daki Türkler’in Statüsü**, İstanbul, Yayın yılı yok, s.40.

³⁸ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.211.

³⁹ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.207-211.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yardımına ihtiyaç duyacaktı. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımda bulunan ABD, soruna bir bakıma dâhil olacak ve çözüm için bazı tavsiye ve çalışmalarda bulunacaktı.

II.Dünya Savaşı (1939-1945) boyunca ve hemen ardından savaşı izleyen yıllarda göçler yavaşladı. Hatta neredeyse kesilme noktasına kadar geldi. 1940-1949 yılları arasında toplam 21.353 kişi Türkiye'ye göç etti. Bulgaristan'ın kuruluşundan 1949 sonuna kadar geçen 72 yıllık zaman içerisinde göçmen sayısının en düşük olduğu dönem bu on yıl oldu. Bunun nedeni ise bu yıllarda Bulgaristan'ın yurt dışına çıkışları yasaklamasıydı. Türklere yapılan saldırılar da herhangi bir değişiklik yoktu ancak Bulgar hükümeti Türklere göç pasaportu vermiyordu⁴⁰.

Bulgar Hükümeti'nin uyguladığı siyasete, 27 Ekim 1946'da Bulgaristan Kurucu Meclis seçimlerinin ardından Eski Zağra ilinde yaşananlar bir örnek olarak verilebilir. Muhafızlara oy verme bahanesiyle suçladıkları Türklere bazı yaptırımlar uygulanmıştı. Belediye başkanları ve zabıta aracılığıyla dağlarda kışlamakta olan hayvanları köylere indirmeye mecbur edilerek hayvanların açlıktan ölmeye mahkûm edildikleri, erzak, elbise ve ayakkabı istihkakları verilmemesi gibi bazı uygulamalar yapılmaktaydı. Bunun üzerine köylülerin birçoğu şehirlere kaçmışlar ve köylerine dönme konusunda tereddüt etmekteydiler. Durum Filibe Başkonsolosluğuna iletilmiş ve yardım çağrısında bulunulmuştu. Başkonsolos Ali Rıza Malkoç Eski Zağra valisini arayarak şikâyetleri iletmış, vali de gereken tedbirleri alacağını bildirmişti⁴¹. Ancak Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin etnik ve dinsel azınlıklara uyguladığı baskıların giderek artması sonucunda 1947-1948'de köy köy dilekçe hazırlayarak Bulgaristan'daki Türk makamlarına göç arzularını iletmeye başlamışlardı. Bulgar hükümeti de rejim değişikliğinden sonra ilk kez Türklere pasaport temin etmekte daha fazla kolaylık göstermeye başladı⁴².

⁴⁰ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s.211-212.

⁴¹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)*, 030.10.243.646.13.

⁴² Pelin Tünaydın, "İrkçilik ile Antikomünizm Arasında 1950-1951 Bulgaristan Göçü ve Romanlar", *Toplumsal Tarih*, 260 (Ağustos-2015), s.91.

C- 1950-1951 GÖÇÜ VE GÖÇMENLERİN İSKÂNİ

1-1950-1951 GÖÇÜ

Bulgaristan Dışışleri Bakanlığı, Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği Maslahatgüzarına 10 Ağustos 1950'de bir nota verdi. Son iki yıl içerisinde Türkiye'de kamuoyunu yanıltmak ve Bulgaristan'daki Türkler arasında bir hoşnutsuzluk yaratmak için iftira kampanyalarına girişildiği ileri sürülerek Türk-Bulgar anlaşmasının ihlali protesto ediliyordu. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin büyük bir kısmının Türkiye'ye göç etme isteği dikkate alınarak ve 18 Ekim 1925 anlaşmasına uygun olarak, bu isteğini açıklamış olan yaklaşık 250.000 Türk asıllı Bulgar vatandaşına vize işlemlerinin yakın bir zamanda bitirileceği ifade edilmekteydi. Notada aynı anlaşmanın uygulanması bakımından Türk Hükümeti'nin bahsi geçen göçmenleri biran önce kabul etmesini ve bunun notanın verilmesinden itibaren üç ay içerisinde tamamlanmasını istemekteydi. Göç etmek isteyen Türklere hareket serbestisi sağlanması için temsilcilere acil olarak talimat verilmesi de ilave edildi⁴³.

Bulgaristan Dışışleri Bakanlığı, Sofya'daki Türkiye Büyükelçiliği'ne gönderdiği notada, Türk basını tarafından yürütülen provokasyon kampanyasına dikkat çekiyor ve Bulgaristan'da yaşayan 250.000 Türkün üç ay içerisinde yurtlarına geri gönderilmesi tasarlandığı belirtiliyordu. Bu büyük sayıdaki azınlığın herhangi bir savaş durumunda potansiyel bir güç olmasından çekinen Bulgarlar, Türkleri göçe zorlayarak Türk Hükümeti'ni zor durumda bırakmayı hedefliyordu. Bu büyük göçün gerçekleşmesinin göçmenler arasında bir hoşnutsuzluğa sebep olacağı düşünüldüğü için böyle bir karar alınmıştı. Sofya Büyükelçisi Şefkati İstinyeli de Türklerin her ne pahasına olursa olsun geri getirilmesi gerektiğini, zira bunun reddedilmesinin Türk halkı arasında son derece büyük kızgınlığa neden olacağını belirtiyordu⁴⁴.

Bulgarlar buna Ankara'nın Bulgaristan karşıtı politikası nedeniyle Türklerin göçe kalkışmasını ve buna bağlı olarak Bulgar ekonomisinin ve rejiminin başarısızlığa uğramasını gerekçe göstermişlerdi. Ancak Türk kamuoyuna göre, Bulgaristan'ın bu politikasının ardında, yeni seçilen DP iktidarını sıkıntıya sokmak ve Kore Savaşı'na katılan Türkiye'den intikam almak vardı⁴⁵. Bulgaristan'ı bu kararı almaya sevk eden

⁴³ **Milliyet**, 11 Ağustos 1950.

⁴⁴ **Foreign Office (FO)**, 371/87935.

⁴⁵ Yücel, **Yeni Türkiye ve Dış Göçler**, s.185-186.

Stalin'di. Çünkü Türkiye, 1950-1952 arasında hem NATO'ya hem de Kore Savaşı'na katılmış ve bu durum Rusya'yı rahatsız etmişti⁴⁶.

5 Ocak 1951'de TBMM'de söz alan Sinop Milletvekili Server Somuncuoğlu bu iddiayı dile getirdi. Bulgaristan'ın bu kararı kedisinin verdiği inananın saflık olacağını, Kore'de “*melâneti yürüten zihniyet, Sofya'yı pençesinde tutarak Türk Milletine kasti olarak bu hareketi ika etmiştir*” sözleriyle arka planda Rusya'nın olduğunu ifade etti. Meselenin Türk-Bulgar meselesi olmadığını, içinde Türkiye'nin de olduğu hür milletlerle demir perde arkasında bulunan “*kara*” anlayış arasında olduğunu iddia ederek bu olayı “*kansız bir Kore*” olarak değerlendirdi⁴⁷.

Sofya Büyükelçisi Şefkati İstinyeli 12 Ağustos 1950'de Ankara'da bir basın toplantısı düzenleyerek konu hakkında bilgi verdi. Yaklaşık bir aydır Türkiye'de bulunan büyükelçi, verilen notanın henüz hükümete ulaşmadığını, ancak hükümetin konuya hassasiyetle yaklaştığını ifade etti. Bulgaristan'da yaklaşık 850.000 Türkün yaşadığını ve en önemli konunun onların can güvenliği olduğunu belirtti. Türkiye sınırları dışında toplu olarak yaşayan en çok Türkün Bulgaristan'da bulunduğunu ve genel olarak ziraat işleriyle uğraştıklarına dikkat çekerek gelmeleri halinde Türkiye'ye kolay adapte olacaklarını dile getirdi. Kendisine Sofya'ya dönmesi konusunda herhangi bir talimat almadığını da sözlerine ekledi⁴⁸. Büyükelçinin bu açıklamalarının ardından vekâleten Dışişleri Bakanlığı görevini yürüten Ticaret ve Ekonomi Bakanı Zühtü Velibeşe konu hakkında bir gazetecinin sorusuna verdiği cevapta, olayın fazla büyütüldüğünü, kendilerinin notaya önem vermediklerini ve kısa zamanda cevap vereceklerini açıkladı⁴⁹. Başbakan Adnan Menderes de gerekli cevabın verileceğini belirterek üç ayda 250.000 göçmenin anavatana getirilmesinin kolay bir iş olmadığını ve Bulgaristan'ın bu konudaki anlaşma yükümlülüklerini yerine getirmediğine dikkat çekti. Ancak her ne şekilde olursa olsun konuyu çözeceklerini de sözlerine ekledi⁵⁰.

Bulgaristan'ın notasının ardından konuya basın yakın ilgi gösteriyordu. Bulgaristan'ın asıl amacının Bulgarca yağma anlamına gelen “*plačka*” olduğu yönünde

⁴⁶ Kemal H. Karpat, **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, (Çev: Bahar Tırnakçı), İstanbul, 2010, s.415.

⁴⁷ **Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)**, IX/IV, s.55-56.

⁴⁸ **Cumhuriyet**, 13 Ağustos 1950.

⁴⁹ **Milliyet**, 15 Ağustos 1950.

⁵⁰ **Cumhuriyet**, 19 Ağustos 1950.

yorumlar dikkat çekmekteydi. 250.000 Türkü göndererek biran evvel evlerine, tarlalarına, eşyalarına ve hayvanlarına plačka kanunu gereğince el konulacaktı. Ayrıca Bulgarların Türk düşmanlığı da plačka sevgisi kadar kuvvetli olduğu ileri sürülmekteydi⁵¹.

Türkiye'nin Sofya Maslahatgüzarlığı aracılığıyla Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümetine verilen cevabi notada; Türkiye'ye göç etmek isteyen Bulgar vatandaşı Türklerin durumu ile ilgili olarak, 10 Ağustos 1950 tarih ve 304-50-1 sayılı notasında Bulgar Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin ileri sürdüğü iddialar dikkatle incelenmiş olduğu belirtiliyordu. Bulgar Hükümeti, sorunun aslı ile yakın bir ilişkisi olmadığı halde, notasına ırk, din ve menşe farklarına bakmaksızın, bütün Bulgar vatandaşlarına eşit haklar tanımış olduğu, azınlıkları sosyal, siyasi, kültürel gelişmeler bakımından gerekli şartların yerine getirildiği ve hayat standartlarını yükseltmeye yarayacak birçok tedbirler alındığını belirterek başladığı ifade edildi. 18 Ekim 1925 tarihli Türk - Bulgar ikamet anlaşmasına göre hareket edilmediği ve sayısı 250.000'i bulan ve bunu da aşacağı ima edilen göçmenlere beyannameler dağıtıldığını, hatta bunlardan 54.000 kadarına memleketi terk için vize da verildiği dile getiriliyordu⁵².

Buna karşı Türkiye'nin ise anlaşmaya göre üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmediği ileri sürülmekteydi. Bu iddiayı haklı göstermek için ileri sürdüğü deliller ise şunlardı: Bulgaristan'daki Türk Konsoloslukları göçmenleri sözleşmede var olmayan birtakım şartlara tabi tutarak onlardan siyasi ve sosyal düşünceleri hakkında açık beyanlar ve bir yıl süreyle yaşama şartlarını sağlayabilecek akrabalarının bulunduğu dair teminat isteniyordu. Vize işlemleri aylarca hatta bazı durumlarda bir yıl kadar geciktirilmekteydi. Türkiye'nin Sofya elçiliği ve konsoloslukları Bulgar yetkililere ülkeyi terk etmek için pasaport almadan önce Türk makamlarından gelecek göçmen iznini beklemelerini tavsiye ediyordu. Konsolosluklardaki memurlar göçmenlerden Bulgaristan'ın iç güvenliği ile ilgili bazı bilgiler edinmeye teşebbüs ediyorlardı⁵³.

Bunun yanı sıra pasaport alanlardan sadece 15.335 kişiye vize verildiği kaydedilerek Türkiye'yi samimi hareket etmemekle de suçluyorlardı. Bir taraftan göçmenlerin kabulünde zorluklar çıkarıldığı izlenimi oluşturulmakta olduğu ve göçmenler üzerinden demagojik propaganda yapıldığı ileri sürülerek üç ay içerisinde

⁵¹ E. Nevruzoğlu, "Türklerin Tehciri Bir Plačka İşidir", **Milliyet**, 22 Ağustos 1950.

⁵² **Ayın Tarihi**, Ağustos 1950.

⁵³ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1950.

250.000 göçmenin nakil işlemlerinin tamamlanması istenmekteydi. Dışişleri Bakanlığı bütün bu iddiaları ayrı ayrı cevaplamadan önce, Bulgar notasına Devletlerarası nezakete aykırı bir ifade şekli kullanılmasını esefle gözlemlediğini belirtmekteydi. Diğer taraftan, Bulgaristan'daki Türk konsoloslukları memurlarının göçmenlerden Bulgaristan'ın güvenliği ile ilgili bilgi alma konusunda gerçeğe uymayan bir suçlamanın notada yer almasından duyulan şaşkınlık ta dile getirilmekteydi⁵⁴.

Dışişleri Bakanlığı notada Bulgar vatandaşı Türklere karşı sergilenen ekonomik ve kültürel uygulamaların hiçbir dönemde bu kadar düşük olmadığı belirtiliyordu. Bu durumu yakından takip eden Türk Hükümeti'nin dünya kamuoyuna sunulan Bulgar suçlamalarının doğru olmadığını bu notayla cevaplandığı ifade ediyordu. Göç edilmesi istenen 250.000 kişinin artık Bulgaristan'daki hayat şartlarına tahammül edilemez bir hal aldığı bir göstergesi şeklinde açıklanabileceğini ve bu nedenle de sayının Bulgar iddialarının teyit değil tekzip edecek bir önemde olduğunu dile getiriliyordu. İşlemlerin kısa sürede bitirilmesi için bazı formalitelerin ortadan kaldırıldığını ancak Bulgar makamlarının tazyik uygulamaları nedeniyle konsolosluklara memur olacak taliplilerin bulunmasında zorluk yaşanmaktaydı. Ayrıca bakanlığa göre bu sayıda insanın göç etmesini isteyen Bulgar Hükümeti'nin bu uygulamasının tehcir mahiyetindeydi. Dışişleri Bakanlığı, Bulgar Hükümetini insani duygulara da kendi sözleşme mükellefiyetlerine de uymayan uygulamalarda ısrar etmesinden dolayı şiddetle protesto etmekteydi. Romanya ile de benzer bir sözleşmenin imzalandığını ancak her iki tarafından sorumluluklarına riayet etmeleri nedeniyle herhangi bir sorun yaşanmadığı da örnek olarak gösteriliyordu⁵⁵.

Bulgaristan'daki durumlarının tahammülü aşacak oranda zorlaşması nedeniyle göç etmek ihtiyacı hisseden ırkdaşlara kapıların her zaman açık olmakla birlikte bu kadar kısa süre içerisinde bu miktarda göçmenin kabul edilmesinin ciddiye alınacak bir istek olmadığı ifade edildi. Bu nedenlerle sorunun çözümü için Bulgar hükümetiyle derhal görüşmelere başlanılmasını talep edildi⁵⁶.

Türk Hükümeti verdiği cevapta yapılan suçlamaları yalanlamıştı. Bulgarları, nezaketsizlik, Türk karşıtı propaganda yapmak, insan haklarını göz ardı ederek Türk

⁵⁴ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1950.

⁵⁵ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1950.

⁵⁶ **Ayın Tarihi**, Ağustos 1950.

azınlığa kötü muamelede bulunmak ve 1925 Türk – Bulgar Antlaşmasıyla ilişkili ateşkesin kasıtlı olarak yanlış yorumlamakla suçluyordu. Ayrıca üç ayda 250.000 gibi çok yüksek bir sayıda göçün yerine makul oranda göçmeni kabul edebileceklerini, eğer Bulgaristan “*toplu sınır dışı*” konusunda ısrar ederse sorunun uluslararası düzeyde gündeme getirileceğini de belirtiliyordu. Bunun yanı sıra 1925 Ateşkes hükümlerinin ihlal edilmemesini, göçmenlerin transferi konusunda ateşte öngörülen uzlaşımı müzakere etmek de talep ediliyordu⁵⁷.

Bulgaristan’ın notasını kabul etmeyen ve bu kadar kısa bir sürede 250.000 kişiyi göçmen olarak alamayacağını bildiren Türkiye imkânların elverdiği ölçüde göçmen almaya devam etti. Notanın verildiği Ağustos ayında 10.685 kişiyi göçmen olarak aldı. Eylül’de 37.846 ve Ekim’de 33.800 kişiyi kabul etti⁵⁸.

Türkiye’nin cevabının ardından Bulgaristan ikinci bir nota daha verdi. Ancak Türk Hükümeti bu notaya cevap vermedi. Bunun üzerine üçüncü bir notanın da gönderilmesi gündeme gelmişti. Türkiye’de tüm siyasi partiler “*iyi niyetli*” tüm Türk göçmenlerinin kabul edilmesi gerektiği konusunda mutabıktı. İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu, göçmenlerin iskân edilmesi konusunda halktan gerekli olan fedakârlığı yapmalarını istemekteydi. Bazı gazeteler özel pul vergisi gibi bir verginin toplanmasını öneriyor ve soruna bazı uluslararası organizasyonlarda dikkat çekilmesi konusunda ısrar ediyordu. Dışişleri Bakanlığı buna benzer düşüncelerinin olduğunu açıklamalarına rağmen herhangi bir somut adım atamıyordu. Bulgaristan’daki Türk konsoloslar 1950’nin ilk günlerinden itibaren Türklere (yaklaşık 50.000’i Eylül ve Ekim aylarında olmak üzere) 70.000’den fazla vize verdi. Hükümet, vizesi bulunmayan mültecileri kabul etmemek konusunda kararlıydı. Bu şekilde olup sınıra gelenlerin sayısı da oldukça fazlaydı ancak geri çevriliyorlardı⁵⁹.

⁵⁷ FO, 371/87935.

⁵⁸ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.224.

⁵⁹ FO, 371/87935; ; Göçmenlerin iskân edilebilmeleri konusunda milyonlara ihtiyaç olduğu biliniyor ve bu doğrultuda bazı girişimlerde bulunuluyordu. Mevcut ekonomik durum göz önüne alındığında hükümetin yükünü azaltma açısından milletvekilleri bir piyango düzenlemeyi planladılar. Konya milletvekili Saffet Gürol bir kanun teklifi hazırlamış ve meclise vermişti. Piyangodan yaklaşık 4.000.000 lira gelir elde edilmesi tasarlanıyordu. **Milliyet**, 7 Kasım 1950; Milletvekillerinin bir diğer girişimi de Tokat milletvekili Ahmet Gürkan tarafından göçmenlerin iskânı için gelir temin etmek amacıyla meclise verilen göçmen pulu çıkarılması yönündeki kanun teklifiydi. **Milliyet**, 4 Ocak 1951; Milletvekillerinin bu girişimlerinin yanı sıra göçmen kabilelerinin gittikleri illerde de halk elinden geldiği kadar yardımda bulunuyordu. Buna en güzel örneklerden biri Kırklareli’nde görülmektedir. Göçmenler, davul zurnayla karşılanmış Pınarhisar ve Kaynarca’ya yerleştirilmişlerdi. Kırklareli Musevileri, Kore şehitlerine okutacakları ruhani ayin için

Göç akını artarak devam ettiği günlerde bir sorun ortaya çıktı. Bulgarlar, Türk göçmenlerin arasına vizesiz bazı kimseleri sokmaya başlaması ve bunun fark edilmesi üzerine ortam iyice gerildi. Bu vizesiz olarak Türkiye'ye gönderilenler çingenelerdi ve Türk yasalarına ve özellikle 2510 sayılı yasaya göre ancak Türk soyundan olanlar göçmen olarak kabul ediliyor ve çingeneler Türk soyundan sayılmıyordu⁶⁰.

27 Eylül 1950'de Edirne'deki göçmen işlerini yerinde görmek için İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu bölgeye gitti. Burada yaklaşık bin kişilik bir göçmen evi vardı ve gelen göçmenlerin işlemleri yapılmaya kadar burada konaklamaları sağlanıyordu. Bir komisyon kurulmuş, İskân idaresinden gönderilen ödenek ve Kızılay'ın açtığı aşevi ile göçmenlerin ihtiyaçları karşılanıyordu. Ancak göçü zorlaştıran bir durum bakanın dikkatini çekmişti. Bulgarların ilk günlerde sevk ettikleri ve birçok kez iade edildikleri halde kabul etmedikleri çingeneler Karaağaç'ta göçmen evinin yanındaki bir harap kışlada bulunuyorlardı. Sayıları 1146 idi. Durumları da iyi değildi ve orada kalmalarının Türkiye'ye günlük maliyeti bin liraydı. Bakan, çingenelerin iade edilerek içlerinde Türk ırkından olanların yasal vize almalarının sağlanması için Bulgar Dışişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerin yapılması ve olumlu bir cevap alınamaması durumunda hükümetçe çok acil bir şekilde karar alınması gerektiğini belirtiyordu⁶¹.

İçişleri Bakanı Rükneddin Nasuhioğlu'nun da belirttiği üzere vizesiz gönderilen hükümet için önemli bir sorun olarak görülüyordu. Bulgar Hükümetinden çingenelerin geri alınması istendi. Ancak Bulgarlar buna yanaşmayınca 7 Ekim 1950'de Türk-Bulgar sınırı kapatıldı⁶².

2-GÖÇMENLERİN İSKÂNİ

Sınırın kapatılmasının ardından göçmenlerin iskânı için çalışmalar hızlandırıldı. İstanbul Valiliği bir komisyon oluşturdu. Vali Fahrettin Kerim Gökay de göçmenlerin durumunu yakından takip etmekteydi. Komisyonun yaptığı çalışmaların ardından Selimiye Kışlası'nın göçmenlere tahsis edilmesi kanaatine vardı⁶³. Ankara Valili

ayırdıkları 155 lirayı göçmenlere verilmek üzere vali Cahit Ortaç'a vermişlerdi. Bundan başka ayni ve nakti yardım olmak üzere 8675 lira para, 15 ton ekin ve yaklaşık 1000 parça da giyim eşyası göçmenlerin geldikleri ilk günlerde toplanmıştı. **Milliyet**, 25 Ocak 1951.

⁶⁰ Şimşir, **Bulgaristan Türkleri**, s.225.

⁶¹ **BCA**, 030.01.17.99.11.

⁶² **FO**, 371/87935; **Cumhuriyet**, 8 Ekim 1950.

⁶³ **BCA**, 030.01.17.99.14.

göçmenlerin barındırılması ve iaşeleri için alınacak tedbirlerin sağlanması konusunda bir komite kurmuş ve bir kampanya başlatmıştı. Ankara'daki memur ve subayların istedikleri miktarlarda yardımda bulunmaları çağrısı yapıldı. Buna göre yardımda bulunmak isteyen memur ve subaylar bunu mutemetlerine bildirecekler, mutemetlerde bu miktarı komitenin emrine gönderecekti. Kampanya başbakanlığa bildirilerek gerekli izinlerin verilmesi talep edildi⁶⁴. Bakanlar Kurulu, göçmenlere ilgili makamlarca yapılacak projelere ve ev adedine göre devlet ormanlarından parasız kerestelik ağaç veya istedikleri takdirde mevcut istiflerden sadece kesme ve nakil masraflarını karşılığında tomruk ve kereste verilmesini kararlaştırmıştı⁶⁵.

16 Ekim 1950'de Türk Hükümeti, Türklerin Bulgaristan'dan göçü konusundaki ikinci Bulgar notasını cevapladı. Göçmenleri kabul etme konusundaki şartlar bu notada da yinelenmekteydi. Hareketliliğin düzenlenmesi konusunda hakların da korunması gerektiği belirtilmekteydi. Bulgar Hükümetine bir kez daha göçmenlerin taşınmaz mallarının satışına ilişkin gelirlerin devri için 1925 Ateşkesinde öngörülen uzlaşımı müzakere etme talebinde bulunuldu. Muhtıra, Bulgar Hükümeti tarafından ortaya atılan suçlamaları çürüterek iki ülke arasında uzlaşmayı amaçlıyordu. Bu arada Türk-Bulgar sınırı kapalı kalmaya devam ediyordu. Tarım Bakanı Nihat İyriboz, Hükümetin bir şekilde Edirne'ye ulaşmış Türk kökenli olmayan yaklaşık 1200 mülteciyi Bulgaristan'a geri göndereceğini duyurdu⁶⁶.

Sınırın yakınında tutulan çok sayıda Türk göçmen olduğuna dair raporlar, bazı gazetelerin Hükümete bu konuda erken bir karar alması konusunda baskı yaratmasına neden oldu. Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bu konudaki yorumu sorulduğunda son Bulgar notasının kendileri için herhangi bir önem teşkil etmediğini söylemekle yetindi⁶⁷. Bununla birlikte sınırdaki gerginlik her geçen gün artmaktaydı. 24 Ekim'de Bulgar sınır muhafızları ortak kuyudan su taşıyan iki Türk askerini yaraladı. Ateşle karşılık vermeyen Türkler yerel bir protesto düzenledi⁶⁸.

⁶⁴ **BCA**, 030.01.117.737.4.

⁶⁵ **BCA**, 030.18.01.02.123.76.12; Bu karar gereğince Adana ili Kozan ilçesi İmamoğlu köyünden yedi aileye ev inşaatlarında kullanmaları için parasız kereste verildi. Bu yardımdan yararlanan isimler; Halil Durmaz, Mustafa Yılmaz, İbrahim Düşünür, Hasan Düşünür, Nafiz Düşünür, Hüseyin Düşünmez, Halil Düşünmez, **BCA**. 30.18.01.02.124.102.8.2.

⁶⁶ **FO**, 371/87935.

⁶⁷ **FO**, 371/87935.

⁶⁸ **Milliyet**, 26 Ekim 1950.

Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin'de yaptığı açıklamada Birleşmiş Milletler'in, (BM) Bulgaristan'dan 250.000 Türk'ün ihraç edilmek istenmesi sonrası yeni bir soğuk savaşla karşılaştığını ifade etti. Sorunun hemen çözülmesi gerektiğini vurgulayan büyükelçi aksi halde Türkiye'nin Bulgaristan'ı insan haklarını alenen ihlâl etmekle resmen itham edeceğini ve doğrudan doğruya BM'ye müracaat edeceğini belirtiyordu⁶⁹.

Türkiye, Bulgaristan ile anlaşamayınca konuyu Avrupa Konseyi'ne taşıdı. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi konu hakkında aldığı kararı 4 Kasım 1950'de Roma'da yaptığı 6. oturumunda tasdik etti. Türkiye Dışişleri Bakanı'nı dinleyen komite, yetkisine dâhil olmayan hukuki düşüncelerini bir tarafa bırakarak, iki ülke arasında tartışma konusu olan Bulgaristan'ın 250.000 kişinin üç ay zarfında Türkiye'ye göç etmesini yönündeki isteğine karşı olduğunu açıkladı⁷⁰.

Göçmenlerin iskânı sorunu, Bakanlar Kurulu'nun toplantılarını meşgul etmeye devam ediyordu. 8 Kasım 1950'de yapılan toplantıda konu tekrar ele alınarak bazı kararlar alındı. Buna göre; göçmenler sanat, meslek ve zirai becerileri ve yaşadıkları iklim şartları göz önüne alınarak her ilin barındırabileceği miktarda dağıtılarak yerleştirilecekti. Valiler alabilecekleri göçmen miktarları bildirecekler ve hiçbir izdihama sebebiyet verilmeden bir plan dâhilinde göçmenler yerleştirilecekti. Hükümetin alacağı tedbirlerin dışında bütün mahalli imkânlarla başvurulacaktı. Göçmenlerin bakımları, barınmaları ve kısa zamanda kendi kendilerini geçindirebilecek duruma gelmelerini temin etmek amacıyla ilçe, bucak ve hatta köylerde birer yardım komitesinin kurulacaktı. İl merkezlerindeki komisyon veya komitelere bizzat valiler başkanlık edecekti⁷¹. Ayrıca göçmenlere yardım olmak üzere genel menfaatlere yararlı derneklerden olduğu 3/12500 sayılı kanunla kabul edilen Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği adına BM'nin Dünya Sağlık Teşkilatı tarafından bağış yoluyla gönderilen 55.000 lira değerinde ilaç ve malzemeden penisilin ve emsali antibiyotikler gümrük vergisinden muaf tutulacaktı⁷².

Sınırın kapatılmasının ardından Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Sofya Büyükelçiliği nezdinde birtakım teşebbüslerde bulundu. Vizesiz gönderilenlerin

⁶⁹ **Milliyet**, 30 Ekim 1950.

⁷⁰ **Ayın Tarihi**, Kasım 1950.

⁷¹ **BCA**, 030.18.01.02.124.83.7.

⁷² **BCA**, 030.18.01.02.126.59.1.

geri alınması, vizesiz kimselerin bir daha gönderilmemesi ve gelenler arasında vizesiz göçmenlerin olması durumunda Bulgaristan’a derhal kabul edilmeleri şartları kabul edildiği takdirde sınırın tekrar açılacağı Bulgaristan’a bildirildi. Şartların kabul edilmesinin ardından 29 Kasım 1950’de sınırın açılacağı açıklandı ve 2 Aralık 1950’de normale döndü⁷³.

Varılan anlaşmaya göre göç etmek isteyenler Türk makamlarından giriş vizesi almadan önce evlerini terk etmeyecekleri mallarını da tasfiyeye başlamayacaklardı. Bu vatandaşlara ancak Türkiye’ye giriş vizesi aldıktan sonra Bulgaristan çıkış vizesi verilecekti. Bulgaristan sınır makamlarına Türk giriş vizesi olmayanların sınırı geçmelerine izin vermemeleri konusunda talimat verilecekti. Vizesi olmadığı halde sınırı geçen olduğu takdirde bunlar Türk sınır görevlileri tarafından geri çevrilecek ve Bulgaristan geri alacaktı. Daha önce vizesiz gelmiş olup halen Edirne’de bulunan ve çingene oldukları anlaşılan 67 aileden 360 kişi Bulgaristan tarafından geri alınacaktı⁷⁴.

Sınırın açılmasının ardından hükümet göçmenler konusunda çok önemli bir karar aldı. 1 Ocak 1950’den itibaren Bulgaristan’dan gelen ve gelecek bütün göçmenler “*serbest göçmen*” olarak gelmekteydi. 2510 sayılı İskân Kanunu’nun 15. maddesinin 5098 sayılı kanunla değiştirilen bendi uyarınca “*göçmen*” kategorisine alındı⁷⁵. Böylelikle bütün göçmenlere devlet eli uzatılmış oldu. Bunun yanı sıra 1951’in ilk aylarında kurulan “*Göçmenlere ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği*” ile yardımların rasyonel biçimde dağıtılması amaçlandı. Göçmen misafirhaneleri, Türk-Bulgar sınırındaki göçmen kabul istasyonu, göçmenlerin yerleştirilmesi gibi işlemler acil olarak düzene koyuldu. 1951 yazında sayı azalmakla birlikte devam etmekteydi⁷⁶.

9 Mayıs 1951’de TBMM’de açıklamalar da bulunan Tarım Bakanı Nedim Ökmen göçmenler hakkında da istatistiki bilgi verdi. 1 Ocak 1950’den 17 Nisan 1951’e kadar geçen sürede 113.361 kişi gelmişti. Bu rakamın %46.3’ünü 15 yaşına kadar olan çocuklar, %30.8’ini 16-45 yaş arasında olanlar, %22.9’unu 45 yaşından büyükler oluşturmuyordu ve

⁷³ TBMMTD, IX/IV, s.54.

⁷⁴ Milliyet, 3 Aralık 1950.

⁷⁵ BCA, 030.18.01.02.125.32.2.

⁷⁶ Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, s.225-226.

bu rakamın %46.6'sı kadın, %53.4'ü erkekti⁷⁷. 1950-1951'de gelen aile sayısı ise Temmuz 1951 itibarıyla 32.000⁷⁸.

Göç sistemli bir şekilde devam ederken Bulgaristan yine çingeneleri Türkiye'ye gizlice gönderme teşebbüsünde bulunması üzerine sınır kapatıldı. Türkiye'nin durumu fark ederek Bulgarları uyarmaları üzerine bu kez de sahte vize ve Türk konsolosluklarının mühür ve imzaları taklit edilerek gönderilmeye çalışılmıştı. Bunun üzerine 8 Kasım 1951'de sınır kapatıldı⁷⁹. Bunun üzerine Bulgaristan 30 Kasım 1951'de yayımladığı bir tebliğle Türkiye'yi suçladı ve göçü kesin olarak durdurduğunu duyurdu⁸⁰. Türkiye 1 Aralık 1951'de suçlamalara cevap verdi. Dışişleri Bakanlığı yayınladığı cevabi tebliğde, Türk Hükümeti'nin 1944'de Bulgaristan'daki Türkleri göç için teşvik ettiği ve daha sonra göçü durdurarak göçmenleri sınırda perişan ettiği şeklindeki iddiaları yalanlayarak Bulgar Hükümeti'nin göç konusunda tutarsız bir yol tuttuğunu ileri sürmekteydi. Bulgaristan'a karşı düşmanca tutumunun artmasının Türkiye'nin NATO'ya girmesi ve “*harp kundakçıları*” ABD ve İngiltere tarafından Balkanlarda barışın bozulması görevini Türkiye'ye vermesiyle ilgili olduğu şeklindeki suçlama da sert bir şekilde yalanlanmaktaydı. Bunun göçmen sorunu ile ilgili bir konu olmadığı dile getirilerek Bulgar Hükümeti'nin son girişimlerinin gerçek amacını ortaya koyduğu ifade edildi⁸¹.

Türk-Bulgar sınırı 8 Kasım 1951'de ikinci kez kapatılınca Türkiye Dışişleri Bakanlığı, 18 Kasım'da hükümetler arasında verilen notalarla ilgili metinleri yayımladı. 14 Kasım tarihli Bulgar notası iki ülke arasındaki mevcut sözleşme hükümlerinin ihlal edilmesi halinde Türk- Bulgar sınırının “*tek taraflı*” kapatılmasına itiraz ediyordu. Nota sınırın yeniden açılmaması halinde Türk yetkililerinin tek taraflı eylemlerinin neden olacağı “*ağır sonuçların*” sorumluluğuna sadece Türk Hükümetinin katlanacağını belirtiyordu. 17 Kasım'da Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen cevapta ise Bulgar yetkililerin Türk göçmenler arasında bazılarını yanlış vizeler verildiğini, özellikle “*Çingeneler*” olmak üzere Türk kökenli olmayan kişileri dâhil etmeye çalıştıklarını, bu bağlamda Türkiye'nin bir kez daha sınırı kapatmak zorunda kaldığı belirtiyordu. Bulgar yetkililerin uzlaşmacı olmayan tutumlarını protesto ederek sınırın, Bulgar Hükümeti

⁷⁷ TBMMTD, IX/VII, s.142.

⁷⁸ BCA, 030.18.01.02.126.55.15.

⁷⁹ Cumhuriyet, 9 Kasım 1951.

⁸⁰ Cumhuriyet, 2 Aralık 1951.

⁸¹ Milliyet, 2 Aralık 1951.

yanlış vizelerle Türkiye'ye gelen kişileri geri çekerek tüm gerekli önlemlerin alınacağını resmi olarak yinelemeyi kabul edene kadar kapalı kalacağını açıkladı⁸².

Karşılıklı verilen tebliğlerin ardından Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü 19 Aralık 1951'de TBMM'de hükümetin takip ettiği dış politika hakkında yaptığı konuşmada göç ve Bulgaristan'ın sergilediği tutuma da değindi. Bulgar hükümetinin kötü niyetli olduğunu, göç döneminde sahte vizeler vererek çingenelerin gelmesini sağladığını ve durumun anlaşılmasından sonra da geri dönmeleri için yapılan girişimlerde karşılık bulamadıklarını ifade etti. Bu nedenle Türkiye, sınırı kapatmak zorunda kalmıştı. Bulgaristan ise Türkiye'yi keyfi davranmakla suçlamış ve göçü durdurmak üzere bir süredir aradığı bahaneyi bularak tamamen durdurmuştu. Sınır kapatıldığında 1500 göçmen sınırda beklemekteydi. Türkiye Maslahatgüzar aracılığıyla Bulgar Hükümeti'ne başvuruda bulunmuş ve bu 1500 kişiyi kabul edeceklerini bildirmişti. Ancak Bulgaristan Dışişleri Bakanı 10 Kasım 1951'de gerçekleşen görüşmede bu göçmenlerin geriye çekildiklerini ve alınan karar gereği göçe izin veremeyeceklerini maslahatgüzara bildirmişti. Bakan, Türkleri göçe zorlamanın bir hata olduğunu kabul ettiğini belirterek göçlerin ardından ülkenin ekonomisinin göçler sonrası çok sarsıldığını dile getirdi. Fuat Köprülü Bulgar bakanın bu ifadelerini Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne aksettireceklerini ifade ederek konu hakkında sözlerine son verdi⁸³.

1 Ocak 1950'den sınırın tekrar kapatıldığı 8 Kasım 1951'e kadar geçen sürede 37.351 aileden 154.393 göçmen Türkiye'ye gelerek yerleşmişti. Bu 37.351 aileden 32000'i iskân edilmek için müracaatta bulunmuşlar ve iskân hakkına sahip göçmen olarak tespit edilmişlerdi. 14 Kasım 1952 itibariyle 29.084 ev inşaatına başlanmış ve 19.293 ev tamamlanmıştı. Bu evlerin 2.014'ü İstanbul Rami'de yapılmıştı. Geriye kalan 9.791 evin inşaatı da 1953 Ocak ayına kadar bitirileceği planlanmaktaydı. Göçmenlerin hemen hemen hepsi üretici durumuna getirilmişti. 703.962 dönüm ziraat arazisi, 5.770.000 kilo tohumluk ve 18.288.935 lira donatım ve işletme kredisi verildi⁸⁴.

Yurda gelen göçmenler beş yıl boyunca arazi, bina ve diğer vergilerden muaf tutulmuştu. Asıl büyük yardımı hükümet gerçekleştirirken, ülkenin her yerinde

⁸² **Foreign Relations of The United States (FRUS)**, The Ambassador in Turkey (Wadsworth) to the Department of State, Ankara, 19 November 1951.

⁸³ **TBMMTD**, IX/XI, s.230-231.

⁸⁴ **TBMMTD**, IX/XVII, s.137.

göçmenler için kurulan yardım komiteleri aracılığıyla, göçmenlere nakdi ve ayni yardımlarda bulunulmuştu. Komiteler Celal Bayar tarafından kurulan “*Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği*” adı altında birleştirilmişti. Ancak ABD’nin Marshall yardımları çerçevesinde göçmenler için verdiği nakdi yardımın dışında, göçmenlere dışarıdan gelen yardımlar çok az olmuştu. Aydın, Eskişehir ve Konya gibi şehirlerde inşa edilen evler göçmenlere teslim edilmiştir⁸⁵.

1950-1951 göçleri Bulgaristan’dan Türkiye’ye yapılan göçlerin belki de en planlısıydı. Bu dönemde göç Bulgaristan’dan çıkış aşamasından Türkiye’de göçmenlerin iskânı ve istihdamına kadar planlı ve programlı gerçekleştirilmişti. Gelen göçmenler iskânlı göçmen muamelesi görmüş ve iskân defterlerine kaydedilmişlerdi. Göçmenler ilk etapta geçici misafirhanelere yerleştirilerek vatandaşlığa alım işlemleri ve sağlık kontrolü gibi resmi işlemler burada tamamlandıktan sonra bilim adamları tarafından Türkiye’de yerleştirilecekleri bölgelerin, Bulgaristan’da yaşadıkları yerlere en uygun bölgeler olmasını sağlamak için kısa anketler yapılmıştı⁸⁶.

Göçmenler için konut yapımına ağırlıklı olarak 1951 yılında başlanmıştı. Gelen ailelerin yerleşim ve işyeri için iki tip konut projesi hazırlanmış ve bunların inşaatına hemen başlanılarak çiftçi göçmenler için köylerde, yetişmiş işgücü için de şehir ve kasabalarda konut üretilmişti. Çiftçiler için yapılan köy konutları iki odalı ve sabit, kasaba ve kentlerdeki evler ise göçmenlerin taleplerine göre dükkânlı veya dükkânsız olmak üzeri iki odalı müstakil konutlar şeklinde inşa edilmiştir. Bu evlerin yapımında mümkün olduğunca yerel malzeme kullanılmıştır Bu dönemde gelen göçmenler göç baskısını eşit bir şekilde dağıtmak için Türkiye’nin farklı illerine yönlendirilmiş olsalar da yerleştirilmenin yapıldığı ilk 10 il daha önceki göçler ile gelen göçmenlerin iskân alanları ile örtüşmektedir⁸⁷.

İller	Kişi	%
Bursa	14.616	9,5

⁸⁵ Yücel, *Yeni Türkiye ve Dış Göçler*, s. 186-187.

⁸⁶ Beycan Hocaoglu, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, Basılmamış Doktora Tezi (BDT), İzmir, 2011.

⁸⁷ Hocaoglu, *Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler*, s.55-56.

İstanbul	11.644	7,5
İzmir	10.141	6,6
Tekirdağ	7.719	5,0
Eskişehir	7.009	4,5
Balıkesir	9.127	5,9
Kırklareli	7.230	4,7
Manisa	7.961	5,2
Ankara	6.016	3,9
Kocaeli	3.478	2,3
Diğer	69.456	45
TOPLAM	154.397	100 ⁸⁸

1950 seçimleri sonrası DP iktidara gelmiş ve iktidarın ilk aylarında Kore’ye asker göndererek ABD ve Batı yanında bir politika izleyeceğinin ipuçlarını vermişti. Bunun ardından Sovyetler Birliği yanında yer alan Bulgaristan artık eski önemini kaybetmiş olan azınlıklar sorununu tekrar gündeme getirmişti. Bundaki amaç, ülke ekonomisini büyük bir yükün altında bırakarak yeni DP yönetimini zora sokmaktır. Yapılan anlaşma sonucu 1950-1951 yıllarında büyük kitlesel göçler yaşandı. Hükümet tarafından programlı bir şekilde “*geniş memleket sathına*”⁸⁹ yerleştirilen göçmenler kısa zaman içerisinde üretici durumuna getirildi. Bununla birlikte Bulgaristan tarımının büyük bir kısmını elinde tutan Türkler göç edince ekonomik olarak zor durumda kalan Bulgar Hükümeti hatasını fark ederek göçü durdurmak zorunda kaldı. İktidarının ilk yıllarında böyle bir sorunla karşılaşan DP, konuyu mümkün olan en iyi şekilde çözmeye çalışmış ve bunu yaparken de en büyük müttefik olarak gördüğü ABD’den de yardım almıştı.

⁸⁸ Hocaoglu, **Bulgaristan’dan Türkiye’ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler**, s.56.

⁸⁹ Hakkı Abdullah Mekiç, **Bulgaristan Türklerinin Durumu**, İzmir, 1984, s.27.

D- GÖÇ SORUNU KARŞISINDA ABD YARDIMI

Bulgaristan Dışışleri Bakanlığı'nın Sofya Türkiye Ortaelçiliği'ne 10 Ağustos 1950'de verdiği notanın ardından hükümet konuyu, ABD yetkilileri ile yaptıkları toplantıda dile getirdi. Başbakanlıkta gerçekleştirilen toplantıya Türkiye adına Başbakan Adnan Menderes, Milli Savunma Bakanı Ahmet Ağaoğlu, Dışışleri Bakanı Fuat Köprülü, Orgeneral Nuri Yamut ve Korgeneral Zekai Okan katılırken ABD'yi Büyükelçi George Wadsworth, Tümgeneral Horace L. McBride ve Tümgeneral W. H. Arnold temsil etti. Türk yetkililer doksan gün içerisinde 250.000 göçmeni kabul etmenin mümkün olmadığını burada da tekrar etti. Bu talebe ABD'nin askeri açıdan bir önem verip vermediklerini öğrenmek istiyorlardı. Ancak bu konuda ABD'li yetkililerden kesin bir cevap alamadılar⁹⁰.

Ancak Bulgaristan'ın 250.000 gibi fazla miktarda vatandaşını Türkiye'ye göç etmeye zorlaması, Türkiye ile ekonomik ve güvenlik konularında yakından ilişkileri bulunan ABD tarafından dikkatle takip edilmekteydi. ABD Dışışleri Bakanlığı Basın Sözcüsü Michael Modernmott konuyla ilgili yaptığı açıklamada, ABD Hükümeti'nin sorunun insani yönüyle olduğu kadar bu durumun Türkiye'nin iç güvenliğinde meydana getirebileceği sorunlarla da ilgilendiğini belirtti. M.Modernmott, Türkiye'nin 1925 anlaşması gereğince göç etmek isteyen Türkleri kabul etmekte gösterdiği istekle mevcut Bulgar Hükümeti'nin isteği arasında çok büyük bir fark olduğunu dile getirmekteydi. Bu şekilde toplu bir tehcirin doğuracağı iskân ve güvenlik konularını göz önüne alarak Türk Hükümeti'nin göçün zamanla ve yavaş olmasını, anlaşmada kararlaştırıldığı gibi göçmenlerin şahsi mallarını yanlarına almalarına ve gayrimenkullerini satmalarına izin verilmesini istemesinin tabii bir hakkı olduğunu ifade etmekteydi. Türkiye'nin konuyu uluslararası teşkilata taşıma mecburiyetinde kalacağını bildirmiş olmasına rağmen bu konuda planların ne olduğu konusunda bir bilgiye sahip olmadığını, sorunun iki ülke arasında çözülmesine çalışacaklarını ancak Türkiye'nin durumunu hassasiyetle takip edeceklerini vurgulamaktaydı. Bu arada Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Feridun Cemal Erkin ise bir anlaşmaya varılamaması durumunda Türkiye'nin Bulgaristan'ı insan

⁹⁰ **FRUS**, Memorandum of Conversation, by Major General William H. Arnold, Ankara, 19 August 1950.

haklarına riayetsizlikle itham edeceğini ve BM'nin bu konuda harekete geçmesi isteyeceğini bildirmişti⁹¹.

Diğer taraftan ABD basını da konuya özel bir önem göstermekteydi. New York Herald Tribune Gazetesi muhabiri A.T. Steel göçmenler için Türk Hükümeti'nin kurduğu bir kampı ziyaretinde yaptığı gözlem ve konuşmaları okuyucularına aktardı. Göçmenler muhabire, Bulgar Hükümeti'nin mal ve gayrimenkullerini yok pahasına elden çıkarmak için kendilerini zorladığını anlatıyorlardı. Muhabir, bu nedenle göçmenlerin neredeyse tamamı uzun bir zaman ya akrabalarına veya hükümete muhtaç halde kalacaklarını ifade etmekteydi. New York Times Gazetesi de Bulgaristan'ın bu kararını demokrat bir ülkede karışıklık çıkarmak amacıyla girişilmiş bir komünist plan olarak değerlendirmekteydi. Bulgaristan'ın 1925 anlaşmasına aykırı şekilde hareket ettiği belirtilmekte ve ABD'nin bu konuda alacağı tavrın ise Türkiye'yi desteklemek olacağı ifade edilmekteydi. ABD'nin Türkiye'yi Batı dünyasına taşımakta önemli bir rol oynadığı ileri sürülmekteydi⁹².

Göç sorunu, ABD ile ekonomik alanda bütçe üzerine yapılan çalışmalarda sürekli öne çıkarılıyordu. Çözüm bekleyen Bulgar- Türk göçmen sorununun bütçede denge mevcudiyetini ne şekilde etkileyeceği üzerinde titizlikle duruluyordu. Dışişleri Bakanlığı'nın sınır dışı edilme tehlikesi altındaki 250.000 göçmenin Türkiye'ye yerleşmesi için en az 120.000.000 liranın gerekli olduğu şeklinde bir öngörüsü vardı⁹³.

ABD Hükümeti Bulgaristan'dan Türk göçleri ile ilgili problemleri çok iyi analiz etmeye çalışıyordu. Türk Hükümeti ise göç akışı ile ilgili olarak yerleştirmenin yavaş yavaş gerçekleştirilmesi konusunda Bulgaristan ile anlaşınca 6 Ekim'de kapattığı sınırı 2 Aralık'ta yeniden açmıştı. Ancak bu sorun hemen çözülecek bir sorun olarak görülmüyordu. ABD Dışişleri Bakanlığı, mülteci sorununun çözümünde birincil sorumluluğun Türkiye'ye ait olduğuna, Türklere bu özel sorunu çözmede ABD'nin finansal yardım olasılığı ile ilgili hiçbir taahhüdün verilmemesi gerektiğine inanıyordu. Ancak, ABD politika ve hedefleri çerçevesinde göçmenlerin miktarların belirlenmesi, bakımı ve yeniden yerleştirilmesi, Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımda faktör olacağının ve Türkiye ekonomisi üzerinde hiç şüphesiz yük empoze edeceğinin de

⁹¹ **Ayın Tarihi**, Kasım1950.

⁹² **Ayın Tarihi**, Kasım1950.

⁹³ **FRUS**, The Ambassador in Turkey (Wadsworth) to the Secretary of State, Ankara, 4 November 1950.

farkındaydı. Bakanlık, 27 Kasım'da yayınlanan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECA) Misyonunun Eylül İlerleme Raporu'nda da belirtildiği üzere Türkiye'ye daha fazla yardım sağlamayı zor buluyordu. Bu nedenle Türkiye'ye ABD yardımı ile ilgili yapacağı herhangi bir taahhüdün ECA Misyonu ile yakından koordine edilmesi gerektiğine inanıyordu⁹⁴.

Bakanlık ayrıca, Uluslararası Mülteci Örgütü'nün (International Refugee Organisation: IRO) Türk Hükümetince talep edilen teknik yardımın sağlanması konusunda isteğini olumlu bulduğunu da belirtmekteydi. Türkiye'nin ECA kriterini karşılamak için yürüttüğü çalışmanın göçmenler için formüle edilebileceği düşünülmüş olsa da IRO yardımı göz önüne alındığında yeniden yerleşim bekleyen mültecilerin bakımları ile ilgili olanları karşılanabilecekti⁹⁵.

Bu arada Türk-Bulgar sınırının yeniden açılmasını ABD'nin Ankara Büyükelçisi G.Wadsworth ile değerlendiren Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü bölge üzerinde ABD ve İngiltere'nin hedeflerinin ortak olmasından duyduğu memnuniyeti dile getirdi. Bu gerginliğin giderilmesi ile Sovyetler Birliği'nin bölge üzerinde yaratmak istediği kaos ortamına darbe vurulduğunu ve Türkiye'nin isteklerinin Bulgaristan tarafından kabul edilmesiyle bu planın bozulduğu görüşünü ileri sürdü⁹⁶.

Yaşanan bu göç sorunu Türkiye ile ABD arasında yapılan ekonomik yardım görüşmelerine de yansdı. Göçmenler için 1951 bütçesinden yaklaşık 60.000.000 lira ayrılması düşünülmüyordu. Bu plan ABD'li yetkililerle paylaşılmış ve olumlu karşılık alınmıştı⁹⁷. Bütçeden göçmenler için bu kadar bir miktar ayrılması bütçede açık çıkmasına neden oldu. Bütçenin karşılayamadığı açığın kaynağı, aşırı savunma ve yatırım harcamaları ile Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin iskânı edilmelerinin neden olduğu olağandışı harcamalardı. Bütçe 491.000.000 liralık bir açık verdi. Bu açığın karşılanması konusunda ABD'den yardım istenmişti. Türkiye'yi BM üyeliğinin yanı sıra savaş alanında da sadık müttefik olarak gören ABD'li yetkililer, yaklaşık 30.000.000 dolarlık

⁹⁴ **FRUS**, The Secretary of State to the Embassy in Turkey, Washington, 30 November 1950.

⁹⁵ **FRUS**, The Secretary of State to the Embassy in Turkey, Washington, 30 November 1950.

⁹⁶ **FRUS**, The Ambassador in Turkey (Wadsworth) to the Secretary of State, Ankara, 14 December 1950.

⁹⁷ **FRUS**, Memorandum by the Special Assistant, Joint Military Mission for Aid to Turkey (Oden), Ankara, 28 December 1950.

bir yardım yaparak bu sorunun aşılmasına katkıda bulunabilecekleri üzerinde duruyorlardı⁹⁸.

ABD ile görüşmeler devam ederken İstanbul'da Parlamentolar Konferansı toplandı. 4 Eylül 1951'de gerçekleşen oturumda göçmen ve mülteciler konusu müzakere edildi. Söz alan, Pakistan, Büyük Britanya, Danimarka, Fransa, Irak, Birleşik ABD, Brezilya, Almanya, İrlanda, Seylân (Sri Lanka), Lübnan, İtalya delegeleri bu hususta görüşlerini belirtmişler ve göçmen ve mültecilere daha iyi imkânlar sağlanması temennisinde bulunmuşlardı. Türk delegasyonundan Ziyad Ebüzziya söz alarak Avrupa'daki mülteciler hakkında bilgi vermiş ve bu yolda devamlı olarak çalışan milletlerarası kuruluşları dile getirdikten sonra Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği'ne bu konuda verilen yetkinin yetersizliği üzerinde durdu. Ziyad Ebüzziya, bu mültecileri kabul edecek ülkelerin karşılaştığı güçlüğü belirtmiş ve Türkiye'ye Bulgaristan'dan bir milyona yakın bir göçmen kafilesinin geleceğini ifade ederek, bu durumun Türkiye'ye baskı yapmak üzere Sovyet Rusya tarafından oluşturulduğunu ancak Türkiye'nin bu durumdan rahatsızlık duymadığını göçmenleri büyük bir alicenaplıkla sinesine kabul etme büyüklüğünü gösterdiğini dile getirdi⁹⁹.

Uluslararası faiz heyeti 16 Ağustos 1951'de Türk Hükümeti ile Bulgaristan'dan gönderilen Türk kökenli Bulgar mültecilerin yeniden iskân programı konusunda 30.000.000 liralık "*Karşılıklı Para Fonu*"ndan¹⁰⁰ serbest bırakılması hususunda anlaşmaya vardı¹⁰¹. ABD yardımları karşılıklı para fonu %95'ler hesabından karşılanan bu yardım anlaşmasının 4. maddesi gereği 15.000.000 lirası 1951 bütçesine bağlı olarak Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğü'ne ödenek olarak ayrıldı¹⁰². Bu anlaşma hükümete ilave 40.000.000 lira sağlıyordu. Program, hükümetin her bir çiftçi aileye

⁹⁸ **FRUS**, Memorandum by the Assistant Secretary of State for Near Eastern, South Asian, and African Affairs (McGhee) to the Acting Deputy Director for International Security Affairs (Ohly), Washington, 1 February 1951.

⁹⁹ **Ayın Tarihi**, Eylül 1951.

¹⁰⁰ Marshall Yardım Plânı çerçevesi içinde yapılan yardımlardan hibe ve tiraj haklarının kullanılabilmesi için muadili Türk liralарının Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasında açılan % 5 ve %95'ler hesabına yatırılması gerekmekeydi. Bunlardan % 5'ler hesabında biriken paralar, ABD Hükümeti'nin Türkiye dâhilinde yapacağı masraflar için ECA İdaresi tarafından kullanılmaktaydı. % 95'ler hesabında biriken paraların ise Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile ABD Hükümeti arasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde belirli amaçlara tahsis ve bu amaçlar için harcanması gerekmekeydi. Bu paralar sarf mahalleri şu alanlarda kullanılmaktaydı: Umumi Muvazeneye dâhil daireler; katma bütçeli daireler, devlet ekonomi kurumları; özel teşebbüs sahası. Hususi teşebbüs sahasına yapılan tahsislerin istimali tamamen ECA İdaresiyle imzalanan anlaşmalar gereğince tanzim ve idare edilmekteydi. **TBMMTD**, IX/V, s.1227.

¹⁰¹ **BCA**, 030.18.01.02.126.61.9.

¹⁰² **BCA**, 030.18.01.02.127.85.18.

toprak sahibi olma olanağı sağlamasını gerektiriyordu. Toplam program tahmini 70.000.000 lira maliyette 32.000 ailenin yeniden iskân edilmesi şeklindeydi. Muadili fonlardan gelen 30.000.000 lira mülteci ailelere ev, ahır, depo, dükkân, çiftlik araçları, hayvan, tohum, giysi, yatak, sağlık hizmeti, yakıt ve aydınlatma sağlayarak mültecileri tarımsal üretici konumuna geçene kadar koruyacaktı. Daha fazla yeni arazi bu insanlar tarafından tarımsallaştırılacaktı. Heyet bunu, Bulgaristan'dan gelen çok sayıda Türk kökenli bireyce oluşturulan ciddi insani ve ekonomik problemi karşılamak için benzersiz bir yardım türü olarak değerlendiriyordu. Diğer taraftan bu yardımla Marshall Planı'nın Türkiye'de ile çok iyi bir tanıtımı yapılmış olacaktı¹⁰³.

Ekonomik konularda birtakım görüşmelerde bulunmak üzere Türkiye'ye gelen Marshall Planı özel misyonu başkanı Orta Elçi Russell H. Dorr yapılan görüşmelerin ardından bir açıklama yaptı. Bulgaristan göçmenleri için 30.000.000 lira ayrıldığını ifade eden R.H.Dorr, bu durumdan duyduğu memnuniyeti "*Misyon, göçmenlerin durumu ile ilk andan beri alâkalanmış ve bu ilgisini bugün yardımla destekleyecek vaziyete getirmiştir. Bu para ile göçmenlere mesken, hayvan, tarım âletleri ve tohum temin edilecek ve bu suretle komünist istibdadı kurbanlarının mesut ve müstahsil Türk vatandaşları olmalarına hizmet edilmiş olunacaktır.*" sözleriyle ifade etti¹⁰⁴.

ABD Kongresi ABD'nin müttefiklerine yaptığı ekonomik ve askeri yardımın devamı ve İktisadi İşbirliği İdaresi'nce yapılan faaliyetlerin devamını sağlamak amacıyla bir Güvenlik Teşkilatı (Mutuel Security Agency) kurulması kararı aldı. Bu teşkilatın başına da Avereil Harriman getirilmişti. Kurulan bu teşkilatla bir görüşme gerçekleştirmek üzere bu ABD'ye gidecek olan İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye Özel Misyonu Başkanı M. Russel Dorr hareketinden önce bir basın toplantısı düzenlemişti. Toplantı da; on binlerce insanı Bulgaristan'dan göç etmeye zorlayarak Türkiye'nin ekonomisini büyük bir yük altına sokmaya çalışan komünist amaçlarının gerçekleşmediğini ileri sürerek Türkiye'nin göçmen politikasını övdü. Türkiye'nin göçmenleri samimiyetle bağrına bastığını, onları iskân etmek ve onları üretici vatandaş haline getirmek için sarf ettiği gayretin kendilerine ilham verdiğini ve bu durumu A.Harriman'a memnurlukla ileteceğini ifade etti. Türkiye'ye fayda sağlayacak ve aynı

¹⁰³ **FRUS**, The Deputy Chief of the ECA Mission in Turkey (McJunkins) to the Administrator for Economic Cooperation (Foster), Ankara, 17 August 1951.

¹⁰⁴ **Ayn Tarihi**, Nisan 1951.

zamanda komünist emellere set çekecek olan bu çalışmalara küçük miktarda da olsa bir yardımda bulunmaktan ABD olarak mutluluk duyacaklarını da sözlerine ekledi¹⁰⁵.

DP'nin iktidara gelmesi ile özellikle ekonomik ve güvenlik konularında Türkiye ile ABD arasında yakın bir işbirliği oluşmuştu. Türkiye'nin Bulgaristan ile göç konusunda yaşadığı sorun sonrası ABD önce mesafeli durmayı tercih etmişti. Ancak sorunu Türkiye'nin ekonomisini ve iç güvenliğini tehdit olarak görmeye başlamasının ardından müdahil oldu. Türkiye, Bulgaristan'ın bu talebinin; Sovyetler Birliği'nin bölgede yaratmak istediği kaos ortamının bir sonucu olduğunu ileri sürerek ABD yardımı almaya çalışmış ve bunu başarmıştı.

SONUÇ

Rumeli'den Anadolu'ya yönelik yaklaşık üçyüz devam eden göç süreci Avrupa Tarihi'ndeki nüfus hareketlerinin en önemlilerindendir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından ilk önemli göç hareketleri yaşanmıştı. Cumhuriyet'in kurulmasının ardından sorun önemli görülerek harekete geçilmiş ve 18 Ekim 1925'de Bulgaristan ile anlaşma yapılarak göç işlemi bir düzene koyulmuştu. Ancak göç hareketliliği Osmanlı'dan Cumhuriyet'e zaman zaman azalsa, zaman zaman kesilse de sürekli olarak devam etmişti. 1944'de Bulgaristan'da yaşanan rejim değişikliği sonrası tek ulus yaratma düşüncesinden hareketle Türkler yeniden yurtlarından koparıldı.

Osmanlı'nın tasfiyesi ve yeni Türkiye'nin kuruluşu sonrasında Batı için Doğu ile olan ilişkilerde kesin bir egemenlik söz konusu olmuş, bu dönemden sonra çatışmalar daha çok Batı içi çatışmalar biçimine bürünmüştür. Özellikle SSCB'nin kuruluşu sonrasında her iki dünya savaşı sırasında Sovyetler Birliği ile ABD arasındaki ilişki ve çatışma belirleyici hale gelmiştir. Bu çatışmanın bir tarafı olarak Türkiye, ABD yanında yer almıştır. Sovyetlere karşı duruşuyla yeni Türkiye Sovyetler Birliği'ne muhalif olanların, dışlananların geldiği bir merkez olmuştur.

SSCB, Türkiye'nin ABD'nin yanında yer almasının ardından uydu devletleri üzerinden baskısını artırdı. Bulgaristan'ın 250.000 Türk'ü göçe zorlaması da bu baskı unsurlarından biri olarak algılandı. Bunun üzerine ABD ile başta ekonomik ve askeri olmak üzere yakın ilişkiler içerisinde olan Türkiye sorunun çözümü için müttefikinden

¹⁰⁵ **Aynı Tarihi**, Ekim 1951.

yardım talep etti. ABD çok yakın ilgi göstermemesine rağmen kayıtsız da kalamadı. Türkiye'nin ekonomisini zor durumda bırakacak bir göç hareketi karşısında dönem şartları içerisinde değerlendirildiğinde önemli bir ekonomik yardımda bulunarak Türkiye'nin bu krizi en hafif şekilde atlatmasını sağladı. İktidarının ilk yıllarında bu sorunla karşılaşan DP, ABD'nin yaptığı yardıma, her konuda işbirliğini geliştirerek ve bölgede ABD'nin çıkarlarını koruyarak karşılık verecekti.

KAYNAKÇA

A- Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

The National Archives, Public Record Office (İngiltere) (FO)

B- Resmi Yayın, Tutanak Ve Süreli Yayınlar

1-Resmi Yayın ve Tutanaklar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMMTD)

Foreign Relations of The United States (FRUS)

Ayın Tarihi

2- Süreli Yayınlar

a) Gazeteler

Milliyet

Cumhuriyet

b) Dergiler

NTV Tarih

Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi

SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi

Toplumsal Tarih

C-Ansiklopedi ve Sözlükler

AĞAKAY, Mehmet Ali, **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük**, Ankara, 1966.

MARSHALL, Gordon, **Sosyoloji Sözlüğü**, Ankara, 1999.

Meydan Larousse Ansiklopedisi, V, İstanbul, 1971.

OZANKAYA, Özer, **Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, Ankara, 1984.

PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Ankara, 2000.

Uluslararası Göç Örgütü, **Göç Terimleri Sözlüğü**, İsviçre, 2009.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969.

D- Araştırma Eserler ve Hatıralar

AĞANOĞLU, H.Yıldırım, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç**, İstanbul, 2001.

AKKAYAN, Taylan, **Göç ve Değişme**, İstanbul, 1979.

AKGÜR, Zeynep Gökçe, **Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993)**, Ankara, 1997.

AKYOL, Taha, **Rumeli'ye Elveda 100. Yılında Balkan Bozgunu**, İstanbul, 2013.

ARMAOĞLU, Fahir, **19. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1789-1914)**, Ankara, 1997.

AYDIN, Salim, **Balkanlar'ın Acı Yüzü**, İstanbul, 2013.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, II, Ankara, 1983.

Cemal Paşa, **Hatıralar**, (Yay. Haz. Behçet Cemal), İstanbul, 1977.

ERENDİL, Muzaffer, **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Ankara, 1976.

HALAÇOĞLU, Ahmet, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)**, Ankara, 1995.

İPEK, Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri (1877-1890)**, Ankara, 1994.

KAMİL, İbrahim, **Bulgaristan'daki Türkler'in Statüsü**, İstanbul, (Yayın tarihi yok).

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri**, (Çev: Bahar Tırnakçı), Ankara, 2003.

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**, (Çev: Bahar Tırnakçı), İstanbul, 2010.

MEKİÇ, Hakkı Abdullah, **Bulgaristan Türklerinin Durumu**, İzmir, 1984.

ORAT, Julide Akyüz- ARSLAN, Nebahat Oran-TANRIVERDİ, Mustafa; **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kafkas Göçleri (1828-1943)**, Kars, 2011.

ŞİMŞİR, Bilal, **Bulgaristan Türkleri**, İstanbul, 1986.

TEKELİ, İlhan, **Göç ve Ötesi**, İstanbul, 2008.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, İstanbul, 1995.

YÜCEULUĞ, Ratıp, **Demografi**, Ankara, 1966.

YALÇIN, Cemal, **Göç Sosyolojisi**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

E- Makaleler

ÇETİNTAŞ, Burak, "Balkan Göçmenleri 100 Yıl Önce Buradan Geçti", **NTV Tarih**, 36 (Ocak 2012), s.36-38.

"Balkan Savaşları 100. Yıl", **NTV Tarih**, 45 (Ekim 2012), s.28-33.

E.Nevruzoglu, "*Türklerin Tehciri Bir Plaçka İşidir*", **Milliyet**, 22 Ağustos 1950.

"Mülksüzleştirme ve Türksüzleştirme", **NTV Tarih**, 45 (Ekim 2012), s.34-37.

Müzeyyen Gönüllü, "*Dış Göç*", **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 1 (Denizli 1996), s.92-106.

TÜNAYDIN, Pelin, "İrkçilik ile Antikomünizm Arasında 1950-1951 Bulgaristan Göçü ve Romanlar", **Toplumsal Tarih**, 260(Ağustos-2015), s.84-92.

ÇAKIR, Sabri, "*Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme*", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 24 (Aralık 2011), s.129-142.

F-Tezler

HOCAOĞLU, Beycan, **Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yönelik Göçler ve Göçmen Yerleşme Alanlarında Sosyo-Ekonomik ve Mekansal Özellikler**, Basılmamış Doktora Tezi, İzmir, 2011.

YÜCEL, Kübra, **Yeni Türkiye ve Dış Göçler**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2010.

ZEYTİNLİ, Murat, **Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 2012.